

DÉRCZY PÉTER

A SZELEKTÍV SZEMÉTTYŰJTÉS VESZEDELMEI

Toroczkay András: Boldog emberek. Magvető Kiadó, Bp., 2021

Toroczkay Andrásnak ez a második prózai kötete, s ahogy a reklámokban és a könyv borítóján is olvashatjuk, az első regénye, bár szerintem ez nem ennyire egyszerű. Tudjuk, hogy két verseskötet is napvilágot látott már, az egyik, a második (*A labirintusból haza*, 2015), éppen szinte azonos időben az első prózakötetével, a *Búcsú Éhestől* (2015) című munkájával, ami a kiadója szerint novelláskönyv volt, s e szerint viszonyult hozzá a korabeli kritika nagy része is, noha szerintem ez se ilyen egyszerű. Egyvalami azonban talán egyre egyszerűbbnek tűnik Toroczkay pályáján, tudniillik az, hogy bár versekkel kezdte, de valójában a verseiben is ott lappangott: igazi prózaíró, történetmesélő, elbeszélő típusú alkotó, amiből a kortárs próza piacán nem sok akad, pláne nem az ő korosztályában. Erről már a *Búcsú Éhestől* is sok bizonyítékkal szolgált, amikor egy kisváros atmoszféráját, a benne élő figurák sokféleségét és sokszínűségét rajzolta meg igen erőteljes vonásokkal, miközben támaszkodott a magyar anekdotikus prózai hagyományokra Mikszáthtól Krúdyig, s már egy kicsit ebből is kilépve Kosztolányit is megidézte. Az egyes novellák, nevezzük egyelőre így őket, sokszor felidézheték a főhősben és alteregójában a nagy elődöket, Szindbádot, illetve egy szövegben Esti Kornélt – azaz a novellák bár különálló darabokként is megállják a helyüket, nagy erősségük éppen abban állt, hogy mind hangulatukban, elbeszélői terükben és idejükben egy nagyobb egészre utalnak még ilyen töredékes formájukban is; valójában novellafüzérrel, de azt is írhatnám, egy sajátos, nem a történetében összefüggő regényformával találtuk szembe magunkat. Méghozzá egy nagyon jó, izgalmas és nem utolsó sorban szórakoztató, komoly humorforrásokat felfedő elbeszélői technikát alkalmazóval, ami nemcsak az íroniára, de az önironiára is hajlamos és alkalmas. Ráadásul az csak most, a regény olvasásakor tűnik majd fel, hogy bizony a *Búcsú Éhestől* jó néhány ponton kapcsolódik a *Boldog emberek*hez, de ez fordítva is igaz. A regény főhőisének bizonyos vonásai a novellafüzér főszereplőjének/alteregójának vonásai között is szerepelnek, például a tisztaságmánia, hogy mást most ne említsek. Hasonló probléma a hősök megnevezése, a névvarázs szerinti identitás kérdése is; mindezt csak azért hozom föl, hogy jelezzem, a *Boldog emberek* mint regény nem a semmiből jön, sőt nagyon is támaszkodik a korábbi műre, s némely elég erős problémája talán már innen is eredeztethető, miközben a szöveg egy részében, sajnos csak egy, noha talán nagyobbik hányadában továbbviszi, bár más alapokra helyezi a *Búcsúban* kialakított történetelbeszélést. Előrevetítve az értékelést, a novellafüzér-regény egy sokkal összetartóbb világot mutat be viszonylag következetes elbeszélésmóddal (noha vannak benne megbicsaklások, néha erőltetett modorosságok is), az egész összefogottabb, mint a *Boldog emberek* talán túl sok mindenre törő és ezért (vagy másért is) széthulló, túlságosan is zaklatott narratív formái. Ezt előzetesen érzékeltetendő kénytelen leszek valamelyest rekapitulálni a regény különféle rétegeit.

A mű legtöbb szövegrésze egy kukások között játszódó történet, ez adja a *Boldog emberek* alapját: a főhős beáll egy speciális kukáscsoportba/cégbe, amelyik nem egyszerűen szemetet szed, mert kizárólag (a szelektív hulladékgyűjtés jegyében) papírszemetet szed egy óriási kukásautóval. Ez a réteg a legerősebb a regényben, Toroczkay szinte tobzódik a történetmesélés különféle elemeiben, tökéletesen vázol föl figurákat (Zeller Gyula, Bandi bá, Sándor bá, de szinte számlálhatatlanul bukkannak fel a mellékszereplők és a még epizodistának is alig nevezhető alakok), s bár sokszor repetitív az elbeszélés, nyelvilag gyakran ismétlődnek ugyanazok a fordulatok, retorikai fogások és humorizálások, a trágárságok igen széles palettája is kimerül egy idő után, az egész él, lélegzik, mozog. Furcsa módon ezzel ellentétben, de nagyon jól működik, hogy valójában szinte soha nem történik semmi, az idő szinte mozdulatlan, az elbeszélő hős néha megemlíti, hogy már tél van, vagy kitavaszkodott, de egy idő után maga se képes megállapítani, vajon mennyi idő telt el azóta, hogy beállt a kukások közé: „A fiú ezen kicsit meglepődik, soha nem hallott róluk, pedig már két vagy három éve ül az óriás mellett.” (213)

Ha azt gondolnánk első pillantásra, hogy a társadalom mélyrétegeibe ereszkedett le a hős, alighanem tévednénk, mert ugyan társadalmi nézőpontból ezek az emberek valóban alantass munkát végeznek – szemetet szednek, de éppen ezt opponálja a regény vissza-visszatérő „bonmot-ja”, hogy ugyanis „A papír az nem szemet. A te életed a szemet”, amit erősít a kötet egyik „ajánlása” is a papír „életéről”. Azaz mégsem a szociográfiai érdek lesz az első, nem arról van szó, hogy bemutassa a szöveg, hogy hát így is élnek emberek, sőt még az sem, hogy így is élnek, de ennek ellenére... és itt mindenki gondoljon, amit akar. Toroczkay elbeszélésének éppen itt érhető tetten a legizgalmasabb, és mondjam így?, legszimpatikusabb eleme, hogy egyszerűen a főhős által elbeszélte helyzeteket, figurákat, apró eseményeket néha trágárkodva, ritkábban lírai magaslatokba is emelkedve felmutatja – és aztán mindent a befogadóra bíz. Ehhez erős, nagyon erős nyelve van, mert azt ne higgyük, hogy a megszólaló figurák (hiszen a szövegek nagy része tulajdonképpen párbeszéd) irtózatossá és válogatott káromkodásokkal fűszerezett beszéde pusztán másolása a világ beszédének; nem, csak a módja hasonlít, egyébként igen komolyan kimunkált, azt ne mondjam, veretes nyelven beszélnek ezek a papírszemétkészítő emberek, akkor is, ha kissé náci, mint Gyula, az óriás, és akkor is, ha szélesebb látókörű emberek, mint valójában Bandi bá és Sándor bá is. Toroczkay tehát itt bemutat, felmutat valamit, aminek az értelmezését messzemenőig rábízta a külső szemlélőre, az olvasóra, de talán éppen e gesztusával mégis bevonja, bevonzza ebbe a körbe. Az egyik interjújában, amikor a novelláról kérdezték, felsorolt pár nevet, amelyek számára sokat jelentenek, példaként egyebek mellett Tar Sándort említve (Raymond Carver is szerepelt ott). Ezért merem felhozni azt az érzésemet, hogy Tar halála óta talán Toroczkay (s néha Jászberényi Sándor) tudta megközelíteni azt az egészen különös elbeszélésmódot, melyet éppen Tar Sándor alakított ki a maga különleges elbeszélői terével, világával például egyik legjobb könyvében *A mi utcánkban* (1995), melyre engem leginkább emlékeztet a *Boldog embereknek* ez a rétege. Az külön érdekesség, hogy Toroczkay ezt nem novella formában éri el, hanem ebben a furcsa regényalakzatban – noha nagy különbség nincs, mert a Bandi bás szövegek valójában széttördelt történetdarabok. A szöveg e rétegében, ahogy utaltam már rá, igazából szinte áll az idő, a dolgok nem mennek sem erre, sem arra, a történeteknek nincs irányultságuk, nincs lezárásuk, egyáltalán nincs teleológiájuk sem úgy, hogy valamilyen tanulságot hordoznának, sem úgy, hogy

segítenék a történet befejeződését. Toroczkay nem is tesz kísérletet se arra, hogy valahogy egyesítse ezeket a törmelékeket, melyeket pusztán az azonos szereplők és az azonos szituáció – tudniillik megint beülnek a kukásautóba, és elindul a duma – fűz össze. Azt nem állítom, hogy nem lehetett volna ezt a narratív elképzelést ugyan tökéletesen megtartva, de mégis feszesebbre húzni a szövegréteget (mert fordulatok, történetelemek, viccek, humorpanelek többször ismétlődnek, és ebből az olvasónak néha elege lesz, szóval némi szerkesztői szigor jó lett volna, de a hiánya itt nem oly zavaró (majd az lesz máshol), mert összességében mégis néha az volt az érzésem, bármeddig képes volnék követni.

Nagyobb baj, hogy Toroczkay úgy gondolta helyesnek, hogy a regénynek ezt a nagyon erős rétegét alkalmanként megtöri más narratív szálakkal, mégpedig: az első ilyen tulajdonképpen az elbeszélő hős, aki beáll a kukások közé, s elmeséli életének ezt a ki tudja, milyen tartamú idejét. Több, részben elbeszéléstechnikai probléma is felmerülhet ezzel kapcsolatban. Toroczkay következetesen mindvégig „fiúként” nevezi meg a főhóst, akiről a teljes szövegből azért végül kiderül, hogy egy fiatal felnőtt, elvégezte már az egyetemet (bár még mindig nem írta meg a szakdolgozatát), sőt szürreális fordulatként az utolsó lapokon azt is megtudhatjuk, hogy már három éve nős, és a többi. Tehát nem „fiú”, de a kukások közt talán mégis az, hiszen hozzájuk képest tapasztalatlan, ezért valamennyire védtelen is, a dolgokban jártas Sanyi bához képest egy kis senki. A történetnek ez a része aztán fordulhatna olyan irányba, hogy a hős egyfajta nevelődési folyamaton megy keresztül, de a szövegben ennek nincs nyoma, nem lesz okosabb, nem lesz jobb, és nem lesz rosszabb, se gonoszabb, nem érti pontosabban a világot s benne saját életét, marad, aki volt, csak éppen itt a bökkenő, hogy ki is ő valójában, és hogyan viszonyul ahhoz a léthelyezethez, a kukások világához, melybe saját akaratából került. Furcsa és megmagyarázhatatlan ellentét van abban, hogy a hős érezhetően kívülről szemléli ezt a kukásvilágot, nem hasonul hozzá, nem azonosul vele abban az értelemben, hogy rokonszenvvel figyelné a benne szereplőket (ahogy Tar Sándor novelláinak elbeszélője mindig *belülről*, noha távolságtartással szólt), ugyanakkor mégis sokáig kitart mellettük, nem hagyja cserben őket nehéz helyzetekben, és egy fura álomszerű bejegyzésben eljut odáig: „nem is idegenek. Mintha ők lennének a családjá.” (153) Ezt a „kint is vagyok, bent is vagyok” belső érzést Toroczkay tökéletesen hozza azzal a narrációs technikával, hogy a főhős első személyben (ebben a szövegrétegben) alig szólal meg, harmadik személyű elbeszélés a domináns, ám ez egy belehelyezkedő, kvázi függőbeszédszerű elbeszélés, azaz mintha mégis mindig a „fiút” hallanánk.

Már érintőlegesen említettem, de most másodsorban a „fiúval” kapcsolatban két dologra is ki kell térnem. 262 oldalon keresztül nem fogjuk megtudni, hogy ki ő; sem név szerint, sem belső lényege szerint. Egy terjedelmes szövegben azzal játszani, hogy a központi hősnek nincs neve, pontosabban hol így hívják, hol úgy – de egyik sem az igazi, az nem vezet sehova. A „fiút” a kukások Jocinak nevezik, de még Bandi bá is tudja, hogy nem ez az igazi neve. A lány, akivel szerelembe esik, próbálja megtudni a valós nevét, de neki először azt mondja, hogy Aranyosi Elemér, mire a lány elkéri a személyi igazolványát, de még előtte Süveges Csabaként mutatkozik be, de a lány látja a személyiben, hogy Joó Béla, amire a „fiú” azt mondja, hogy honnét tudja, hogy az a személyi az övé... (nem akarok abba belemenni, hogy egy személyiben fénykép van, amiről többé-kevésbé felismerhető volna a „fiú” – és mindenki más is). Tehát szembesülünk egy identitásbeli csiki-csukival, amivel sajnálatos módon már a *Búcsúban* is találkozhattunk, de ott az Esti Kornélra való utalással még ez

elfogadhatónak látszott, most a *Boldog emberekben* teljesen érthetetlen ez a túlpörgetett játék, amire nem magyarázat, hogy a „fiú” éppen a saját identitását keresi-kutatja, maga se tudja épp, hogy kicsoda-micsoda, de aztán belebotlunk ebbe a bejegyzésbe, és innét nem tudom, hova tovább: „A fiú azon gondolkodik, miközben egy vizes zsebkendővel törölgeti a telefonját, hogy az emberek többsége ragaszkodik a nevéhez, akárhogy is hívják. (...) Mint ha ezáltal kapnának sorsot, személyiséget, jelentőséget. Vajon az egy betegség, hogy őt ez nem érdekli?” (242) Ezzel kapcsolatosan az már csak egy különleges csavar a történetben, hogy a „fiú” tisztaságmániás (lásd erről már a *Búcsú* 12. és 76. oldalát is), de ez talán nem is fedí a valóságot, mert valószínűleg autista, azon belül is egy enyhébb Asperger-szindrómás személyiség. Mivel a kukás „sztori” meglehetősen valószínű térben van elhelyezve, a főhős alakja ehhez viszonyítva teljesen szürreális, és magyarázat csak úgy található rá, ha metaforikus viszonyba helyezük ezzel a „szeméttalálással”. Azaz ha azt gondoljuk Jociról, Süveges Csabáról, Aranyosi Elemérről, Joó Béláról, azaz a „fiúról”, hogy tisztaságmániája nem egy hétköznapi, említésre se méltó betegség, hanem annak a metaforája, hogy mire kellene törekednie, mit akar általános érvénnyel is, nem csak személyében. Ebben az értelmezéstörténetben a „szeméttel és a mocskokkal” való találkozás és a besározódás csak próbatételként fogható föl és viselhető el, és innét nézve akkor ez egy blaszfémikus krisztusi történet lenne, de a regény szerencsére nem megy el ideig. Ha viszont a megemelt metaforikus értelmet elvetjük (s talán tegyük így), akkor az marad, hogy van egy „fiú”, akiről ennyit tudunk: egyetemest végzett, méghozzá bölcsészkaron, soha el nem készülő szakdolgozata Kuncz Aladár *A fekete kolostor* című fantasztikus (saját értékelés!) művéről szólna, helyét keresi a világban, valamikor egy alföldi kisvárosban élt (lásd *Búcsú*), ott maradtak a gyerekkori emlékei, de ma már apjával se találja meg igazán a kapcsolatot, szeret egy lányt, de végül elveszíti a saját hibái miatt. Szóval kallódik, sodródik, ahogy Éhes Miklós is és az ő alteregója a *Búcsúban*, nem jut sehova. A regény befejezése, ami amúgy egy szép jelenet, arról értesíti az olvasót, hogy a „fiú” régi szerelme, Eszter erkélye alatt áll, s várja, hogy kinyíljon az ajtó, s akkor „többé nem megy haza soha, bármi történjen is utána.” (262) Nagyon kevés ez, persze a kukásvilág ábrázolásában talán sok is, ha ott rezonőrként létezik, nem kell sokat tudnunk róla, de Toroczkyknak valójában a regénynek ez a szála volt talán a fontosabb.

A regény szövege az előzőek fényében tehát két részre bomlik, a kukásvilágra és a „fiú” kallódó, sodródó világára. Ezt azonban tovább szepteteli a „fiú” szerelmi története az értelmi-ségi lánnyal (aki gazdag családból származik ráadásul), amely meglehetősen szűkszavúan van bemutatva, és sajnos némileg sematikus is, amennyiben a lány nemcsak egy nő, hanem magát az értelmiséget is jelképezi, melyet Toroczky láthatóan nem túlságosan kedvel, legalábbis a majdnem karikatúraszerűen bemutatott „palotanegyed” világa ezt tükrözi, sajátos, hogy a regény végén, ahogy utaltam már rá, mégis ez a nő tűnik föl megváltásként; a nő, akiről amúgy szinte semmit nem tudunk meg. Azt kell mondanom, hogy ez a történet-szál éppen a kukásvilághoz képest nagyon gyengének tűnik, bár értem, hogy a főhős alakjának megértéséhez valamennyire talán tényleg szükséges volt. Talán ennél is halványabb az a másik történet-szál, amely tovább osztja a szerintem fő történetet, az apával való kapcsolat, mely szinte kizárólag párbeszéd formában, tehát furcsa dramaturgus formában jelenik meg, s melyből szinte semmi nem derül ki; hogy ki az apa valójában (azon kívül, hogy bírja az Aerosmith nevű zenekart, tehát legalább a korosztályra tudunk következtetni), s hogy azon kívül, hogy az apa nem érti a „fiú” tisztaságmániáját, vajon miért nem tudnak

igazán közelebb kerülni egymáshoz, miközben az apa már halálos betegséggel küzd. Ha jól számolom, akkor az első történetreteg a kukásvilág, a második a „fiú” sodródása, a harmadik ezzel összefüggésben a szerelmi szál, a negyedik az apával való kapcsolat – mindez már egy összetettebb regényt is nagyon megterhelne, de sajnos itt nincs vége. A regényben ehhez társul még egy tipografikusan is elkülönített szövegegyüttes, amiről nagyon nehéz megállapítani, hogy mi is: önreflexiók?, naplóbejegyzések? Egyszerűen nem tudtam mit kezdeni ezekkel, ráadásul a 64. oldal után (addig több ilyen kurzivált rész is volt) legközelebb a 192. oldalon (s aztán még néhány oldalon) találkozhatunk velük. Értem én, hogy az egyik némi adalék a gyermekkorhoz, a másik meg a felnőttkor (itt nem is ábrázolt) időszakához tartozik, azt hivatott volna érthetőbbé tenni, de teljesen feleslegesnek éreztem. Általában Toroczkynek van egy olyan narratív eljárás módja, hogy – ezt most értsük metaforikusan – az „alanyt és állítmányt” néha egymástól hihetetlen távolságokban helyezi el. Tehát például a regény végén, szinte csak odadobva tudjuk meg, hogy honnét is kellett volna néznünk mindent: hogy a „fiú” már rég házas, elvette a fogorvosnőjét, de nagyon úgy tűnik, hogy nem szereti, mert a régi lány erkélye alatt sompolyog – szóval betagozódott egy olyan világba, ahova – talán – nem is akart sose, s a régi erkély a lánnyal az ebből való kitörést hozhatná magával.

És akkor még megemlítem azt a csekély terjedelmű szövegrészt is, mely egy temetésről szól, s amelynek részletei a legváratlanabb helyeken és pillanatokban vannak belevágyva például a kukásszövegekbe. Erről a temetésről se fogunk megtudni semmi kézzel foghatóan biztosat, én kezdetben az apával és betegségével próbáltam kapcsolatba hozni, de aztán mégis úgy tűnt, Süveges Csaba temetése ez, aki talán a „fiú”, de persze mégse, mert csak Süveges Csaba telefonja van a „fiúnál”; ez már így leírva is észvesztően bonyolult, de inkább el is hagyom ezt a szálát. Annyi talán mindenkinek kiderült ebből, hogy egy mérhetetlenül túlbonyolított szövegegyüttessel van dolgunk (aminek egészen vicces leágazásai is vannak, például a nagy névvarázsban, hogy kit hogy neveznek, egyszerűen a Homérosz is elaluszik néha szimptóma látszik diadalmaskodni az apró pontatlanságokban, következetlenségekben), hogy Toroczky úgy gondolta, hogy egy nemzedékregény a kalódásról, a hely nem találásáról (bár melyik nemzedék nem ilyen sorssal vert?), egy néhány soros aparegénnyel, sőt családregénnyel vegyítve, valamint egy szerelmesregény paneljeit is bevetve, az identitásprobléma mélylélektani rétegeit is érintve (és még sorolhatnám) koherens mű születhet. A címről meg annyit, hogy *A boldog ember* (Móricz) és a *Boldog emberek* között nem sok átjárás van (pedig mennyire örültek neki újságírók, és a szerző is rájátszott erre), szövegesen semmiképp, máskülönben pedig Toroczky művének nincs szociografikus vonulata, semmi köze a népi szociográfiai mozgalomhoz és műveikhez, és szerintem Móricznak sem, de ez itt most mellékszál. Annyiban van közösségük, hogy nem tudjuk megállapítani, vajon ironikus-e a cím vagy sem. Móricz az egész szöveggel ironizált egy elbeszélésformát (lásd a fejezetcímek anekdotikus hangvételét), és így a cím is hasonló megvilágításba került. Miközben a főszöveg valóban arról szól, hogy Joó György még így is elégedett azzal, amit elért, sőt talán boldog is – Móricz ezt nem zárja ki, pláne hogy Joó György múltjáról beszél, szembeállítva a jelen sivárságával. Toroczky persze nem beszél erről, csak bemutat, van, akiket tüzetesebben (a kukásokat), van, akit csak néhány „ecsetvonással” (az apa), de nem szól sem szövegesen, sem jelképesen arról, hogy itt valaki boldog lenne, vagy akár eljutna/eljuthatna a boldogság „kapujáig”. S így azt is elveti – szerintem nagyon helyesen –, hogy mintegy felülről nézve le erre a világra, ironizáljunk önazonos

boldogságukon, mert Toroczkay jól érzékelteti, hogy ahogy a „fiú”, úgy a különböző bák és a náluk is szerencsétlenebbek sem azonosak a sorsukkal.

Arról, hogy mi volt a szándék („mire gondolt a költő”), nem nagyon lehet diskusziót folytatni, de a szövegtozódás mértéktelenségét bizonyára csillapítani kellett volna egy jó szerkesztőnek, mert a regény alapjai – a kukásvilág (metaforikusan is értett) megjelenítése – egészen nagyszerű művet eredményezhettek volna. A *Boldog emberek* így is kitűnő próza, amennyire én ismerem a kortárs epikát, pláne Toroczkay nemzedékét, kiugróan izgalmas, érdekes, olyan nézőpontokat és részben világokat tud fölvetni, fölmutatni, amelyek a nemzedékétől teljesen elkülönbözönek láttatja, beszédmódja is különlegesnek hat. Ha jobban koncentrálnál, jobban sűrit, és lesz ereje megszabadulni alkalmanként olyan dolgoktól (személyektől, történetektől stb.), amelyek bár nyilván fontosak – talán nem csak számára –, de az adott kereteket akkor éppen szétfeszítik, nos, akkor szerintem még sok, a *Boldog embereknél* is jobb regény várható tőle, személy szerint én azonban a novelláira, majdani novellafüzéire is erősen számítok.

SZARKA KLÁRA

A HÉTKÖZNAPISÁG FORGATAGA

Jánoki-Kis Viktória: Átlépsz velem a víz fölött. Magyar Napló, Bp., 2021

Első kötet tizenkét novellával. Írót avatunk, nem is akármilyet, kétség sem férhet hozzá. Olyan tiszta, világos, látszólag egyszerű mondatokkal operáló szerzőt ismerhetünk meg Jánoki-Kisben, hogy az szinte zavarba ejtő. Nem tudom, valójában hogyan ír, de a mondatai nem a Michelangelótól közhelyig idézgetett „csak le kell fejteni a felesleget” gesztusra utalnak. Inkább azt képzelem, nagy gonddal és apránként állítja össze a szövegeit. Annyit, csakis annyit és éppen úgy mond, ahogy az szükséges a történet erőteljes, tárgyilagos, mégsem szenttelen előadásához.

Bizton mondhatom, ha nem derül ki szerzőnk életrajzából, hogy eredetileg mérnökként végzett és dolgozott, akkor is erősen erre gyanakodtam volna rögtön az első elbeszélés, a *Piros fazék* néhány oldalának elolvasása után. Eszembe jutottak azok a mérnök barátaim, ismerőseim, akik művészettel (is) foglalkoztak. Mindig csodáltam ugyanis elmélyültségüket, aggályos pontosságukat, a komoly előzetes felkészülést, folytonos tanulást, anyaggyűjtést, amit nem spóroltak meg maguknak „művészkedés” közben sem.

Jánoki-Kis Viktória novelláiban a jelenkori magyar élet legkülönfélébb figurái jelennek meg. Vidéki vállalkozó, akit Amerikában élő lánya látogat meg, a boldogtalan pszichológus és topmenedzser páciense, alkoholista orvos szerencsétlen (roma származású) feleségével, és az identitásával küszködő drogos gyerekük. De feltűnik itt az enyhén autista professzor és bizarrul bűnös családja, az evészavarral küszködő

tévériporter, akinek egy baleset miatt teljesen összeomlik az élete, meglátjuk, milyen az ikrek sorsa, de még a disztópikus jövőben is kalandozhatunk, hogy az anya-lánya kapcsolat – tényleg öröknek tetsző – problematikája is terítékre kerüljön sok más mellett.

De a kötet a jelenre fókuszál, a mindennapokra, a hétköznapjainkra. Arra, hogy mitől boldogok és mitől nem a népek. Milyen titkokat, sérelmeket, sérüléseket hordoznak magukban. S hogy a traumák, a nem kezelt életsebek hogyan fertőzik, mérgezik vagy akár pusztítják el a későbbi, vagyis a jelenbeli életüket. Bizonyos szempontból mind nagyon is jellemzően 21. századi „eset”, amiről a kötet szól. Egy picit másképpen, távolabbról nézve, persze, lényegében ugyanazokat a nyomorúságokat, hazugságokat, bűnöket, butaságokat, ámulásokat, önbecsapásokat látjuk mai köntösükben, amelyekről évszázadok óta beszélnek el egymásnak történeteket az emberek. Ám ez csak annyit mutat, hogy írónk a humánium egzisztenciális alapkérdéseivel bíbelődik, ahogyan minden valamirevaló, a parcialitáson túllépő epikai gesztussal tették, és remélem, még teszik majd az alkotók.

Jánoki-Kis kötetében talán az a legüdítőbb, hogy nem vagy csak kevésbé az extremitásokat keresi, mutatja be. Őt a tökéletes hétköznapiság örülten színes forgataga izgatja. A testi és lelki szegénység, az elgyengülés megannyi változata. Sok olyasmit olvashatunk nála, amiről lépten-nyomon látunk, hallunk, amit megszoktunk. Ez vesz minket körül. Ezeket a helyzeteket éljük meg, ezeket a sebeket hordozzuk magunkban mi is. Folyton beleütöközünk a mindennapok drámáiba, már unjuk is, de mégsem tudjuk pontosan, mi hogyan is játszódik le körülöttünk, bennünk. Azt hiszem, éppen a mindennapiságuk ismerőssége miatt siklik el a tekintetünk a lényeg fölött. Túl közel van hozzánk a sorsunk, és egyre kevésbé van időnk meg terünk hátrébb vagy egy kis időre kilépni belőle. A 21. századi világ gazdagabbik fele sohasem látott jómódban él, s tán sohasem érzett szorításban és hajszoltságban. A mai emberre illenek rá leginkább Tantalosz kínjai.

Raadásul szerzőnk a húsba vágó hétköznapiságról olyan hiteles ismeretek birtokában ír, mintha mindegyik hősének, sőt epizodistájának sorsában személyesen is osztozott volna. Attól, hogy pontosan tudja (így mi is megtudjuk), hogyan néz ki a nagyüzemi csirkenevelde (*Piros fazék*), milyen a krónikus álmatlanság (*Vodkaszóda*), vagy milyen lehet az öregedő anyának és fiatal, törekvő, de boldogtalan lányának a kapcsolata (*2053*), még sokkal erősebb és mélyebb hatást képes elérni az írásaival. Mondhatni, a lírai című *Átlépsz velem a víz fölött* kötet meglehetősen szigorú. Nem hagy kiutat, nem engedi meg a maszatolást, elnagyolást. Megfellebbezhetetlenül tárja föl a lényegét, akárcsak a sebész a vakbélgyulladás. Miután Jánoki-Kis úgy ír, hogy sem elvenni, sem hozzátenni nem nagyon lehet a szövegeihez, megérezzük, hogy mindennek jelentősége van ebben a kis kötetben. Nem véletlenül került bele vagy maradt benne. Komolyan vesszük a narratívát. Muszáj komolyan vennünk. Összekapjuk magunkat, koncentrálunk, ami gondolatilag nem is nehéz a tiszta nyelvezetnek köszönhetően. Hát éppen ezért életbe vágó, hogy minden apróság, látszólag lényegtelen, díszítő, hangulatteremtő elem hiteles és valóságos legyen. Muszáj leírnom: mérnöki-en pontos. Olvasóként mindez könnyíti a megértést, ugyanakkor elmélyíti, súlyossá teszi az átélést. Az érzelmi hatást. A tárgyilagos írások, a sebészi makulátlanság így teszi a kötet jó részét már-már expresszív.

Jánoki-Kis a megfogalmazás aggályosan letisztult módja mellett más módszerekkel is fokozza még a hatást. Többek között a gyakori alanyi elbeszélő móddal, meg azzal, hogy az elbeszélők személyét ugyanabban a novellában is váltogatja. Ettől az olvasó úgy érezheti,

mintha képes lenne belelátni mások titkos gondolataiba. A különféle párhuzamos narratívák kibontásával és összefogásával pedig az emberek közötti bonyolult viszonyrendszer is transzparenssé kezd válni. Még hozzá úgy, hogy nem kell a szöveget bő lére eresztenie. A megírás módjának ökonomikussága így megőrizhető. Ahogyan az elbeszélések struktúrájának átláthatósága is.

A stiláris hasonlóságok dacára különbségek is jócskán vannak a tucatnyi elbeszélés között. Mintha Jánoki-Kis igyekezett volna az általa preferált írói utak sokféleségét is az olvasó elé tárni. Nekem két markáns alkotói lehetőség, irány tűnt föl a kötetben. Olyanok ezek az irányok, mint a fotótörténetben a klasszikus és az új dokumentarizmus irányzata volt. A klasszikus iskola nagyszerű fotográfusai mesterien éltek és élnek máig mindazzal a formanyelvi tudással, ami az 1930-as évek végére nagyjából kialakult. A fotó megtalálta a saját eszközeit, megformálódtak törvényszerűségei. Így ezeket perfektül használva nagyszerű és esztétikailag gyönyörködtető fényképeket, képtörténeteket alkottak és alkotnak a fotográfusok. Remek kompozíciókkal, valőrökkel, fény-árnyék dinamikákkal és sok más szakmai fogással operálva. Az új dokumentarizmus követői ezzel szemben azt a látszatot keltették, mintha az ő képeik csak úgy megtörténtek volna. Mintha ők nem akartak volna semmiféle bravúrt, szakmai készséget „hozzátenni” a valósághoz. Antimanieristák. Mintha amit mutatnak, az csak az ártatlanul és szenttelenül leképeződött valóság lenne a maga kócos, hétköznapi, esetlen igazságában. Persze nem így van, de ezt akarták. És ez a néző érzete is a képeik láttán.

Jánoki-Kis képes a látványos megformálásra, az írói, formanyelvi eszközök perfekt használatára. A szakmai, esztétikai bravúrra. Mondjuk a *Tartozás* idős, demens főhősének szinte az ösztönléig ható szenvedését úgy mutatja be, ahogyan tán csak a veristák vagy némely 20. századi latin-amerikai elbeszélő volt képes rá. Másutt (*Te meg én, Cukros víz, Álmacskacápa*) az elbeszélés fonalának gombolyítása a figyelemreméltó, hogy úgy mondjam, íróilag. Másutt más. De tetten érhető a másik irány is. Az, amelyik a fotográfiai új dokumentarizmusra hasonlít inkább. Olyan művekre/műrészletekre gondolok, amelyek mintha csak úgy maguktól megszülettek volna az olvasó szeme előtt. Mintha a szerző pusztán tárgyilagos, pontos, szabatos, tiszta mondatokban lejegyezte volna, amit a kavargó élet diktált neki. Így ezekben a novellákban annyira a valóság általa feltárt és élénk vetített világába veszünk, hogy olvasás közben szinte nem is vagyunk képesek észlelni az írói gesztusokat. Minden olyan magától értetődőnek, törvényszerűnek tetszik, mintha csak úgy megtörtént volna. Tán a kötet nyitó elbeszélése, a *Piros fazék* a legszebb példa erre. Annyira hétköznapi, hogy az lenyűgöző. Muszáj többször is elolvasni, hogy az írói kamuflázst kifigyelhessük. Ha akarjuk.

Bevallom, én örülnék, ha Jánoki-Kis ezt az alkotói utat választaná. De bármelyiken is halad tovább készülő regényében, érdemes lesz odafigyelni rá.

CSALA BERTALAN

„...SÖTÉTSÉG KEVEREDIK A LIFT FÉNYÉVEL”

Bordás Máté: egy völgy elárasztása. Napkút Kiadó, Bp., 2020

Bordás Máté fiatal költőként jelentkezik első kötetével, az *egy völgy elárasztása* című versciklusával. Még jóval innen a harmincon, de már évek óta publikál komoly irodalmi folyóiratokban, maga is alapított és szerkeszt ilyet, és műfordítóként is bemutatkozott már. Bölcsészhallgatóként az egyetemen a nyelvek érdekelték, és a lírában is képezni kívánta magát, járatos akart lenni a kortárs magyar (és nem magyar) költészet irányzataiban, trendjeiben. Ezért aztán az első kötete meglehetősen aprólékosan, gondosan eltervezett és kivitelezett munka.

Már a kis formátumú, négyzet alakú könyv mint tárgy is nélkülözi a véletlenszerűséget. Úgy érzem, Szondi Bence tervező kreatívan és alázatosan valósította meg a szerző elképzeléseit.

A kötet borítóján különös légi/műholdfotó részlete. Éppen olyan magasságból, amelyikben még felismerhető vagy legalábbis gyanítható, hogy milyen terepmotívumokat látunk, de a vonalak, tónusok, formák már valamiféle furcsa grafikaként is összegződnek. Az analitikus, feltáró realitás és a valóságos részekből összeforró és átváltozó új kép születésének határán vagyunk. Azt hiszem, Bordás lírai világát is modellezi ez a kép.

S még mindig a borítóról. Különös időbeli találkozás, hogy a nagyon is modern képi látvány, a műholdak készítette fotográfia ezúttal olyan kétkben jelenik meg, mint a historikus fotóeljárások egyik közkedvelt típusa, a cyanotypia, amit egyébként hosszú évtizedekig – szinte a fénymásoló feltalálásáig – használtak sokszorosításra, tervrajzok és térképek sokszorosítására. Viszonylag olcsó és könnyen előállítható volt, ugyanakkor nagyon részletgazdag nyomatot lehetett vele készíteni. Ma és tegnap, jelen, múlt és jövő együtt a könyvborítón.

A talányos cím, *egy völgy elárasztása* – amiről persze közvetlenül és direktén egy szó sincsen a kötetben – értelmeződik a ciklusok címeivel, *Áradás-terv (0)*, *A völgy elárasztása (I)*, *A völgy elárasztása (II)*, *A völgy (III)*, *Rés (IV)*, s a végén az *Áradás (V)*. Ebben az utolsó fejezetben önálló vagy annak látszó versek vannak saját címekkel. S éppen tíz. A verscímek zömében is a kötet címére reflektál a szerző (*Az áradás perspektívája*, *Folyószabályozás*, *A gát megrepedt*, *A gát megreped*, *Apály kvintett*), de legalább négy olyan címet is adott itt Bordás, amelyik biztosan nem az áradással függ össze pusztán az elsődleges jelentését nézve (*Párolgó unokák*, *Gallér*, *Hintaszékben ébredni*, *Unokák*). Ha van olyan olvasó, aki először könyvborítót, a címeteket nézi, tudni fogja, nem lesz egyszerű dolga az értelmezéssel, megfejtéssel.

Ha utána az olvasó még nem fog hozzá a versekhez, hanem csak lapozgatja, ízlelgeti a könyvet, láthatja, hogy a bonyolult címadáshoz hasonlóan a versek tipográfiailag változatos formákat öltenek. Néhol csillaggal választódnak el a cikluson belül (a versrészletek?), másutt nem. Vannak verzállal vagy kurzívval szedett kisebb-na-

gyobb tömbök, s néha a betűk mérete is elüt egy versen, sőt soron belül. Olyan is előfordul, hogy a szöveg megismétlődik, kiegészül szavakban, szavakkal, amelyek felső indexben vannak, pl.: t'í'p'u's'h'i'b'a'. Így anélkül, hogy akár egyetlen költeményt is elolvastunk volna, már látjuk, olyan szerzővel állunk szemben, akitől nem idegen az avantgárd semmilyen korszaka és irányzata, aki bölcsész létére szívesen vállalja, mert nyilván fontosnak érzi, a formai mátrixok tervezését. Igaz, azt is észleljük, hogy olvasóként nem a hagyományos lírai élményben lesz részünk, vagy nemcsak abban.

S ezek után nem meglepő módon meglepődünk már rögtön a könyv elején. A *Vitus!* kötetindító gyerekkori élményt idéz meg. Markánsan, egyéni hangon, jól megérthető módon kijelölve a témát és irányt. Önéletrajzi ihletésű könyvet kaptunk kézbe. Olyat, amelyikben a családnak, s főként az apának, kitüntetett szerep jut. Másnak is majd biztosan, de ezt rögtön érzékeljük. Meg azt is, hogy Bordás Máté bő kézzel adja a metaforikus költői képeket, azokat a lélekig ható lírai megnyilvánulásokat, amelyek miatt a költészet megszületett valamikor. És ami miatt még a 2020-as években is képes megkapaszkodni a burjánzón sivár mindennapokban. Csak néhány példa a legelső részből/versből, az *Áradás-terv* (I) ciklusból:

„Felálllok, apámmal kiolvassuk
a tenyeremen lévő hegeket.

A csuklómnál fogva odavisz a vasasztalhoz.
Mágnestenyérével kihúzza a homorú fiókot”.

Apa, anya, testvér, a kutya, Vítus, barkácsolás, magnó, kamaszkor szépen sorakoznak az első részben. Plasztikusan, (tán) a gyermeki gondolkodást, létet is megidéző nyelvezettel elbeszélve. Hol itt az avantgárd meg a bonyolult formai mátrix, gondolhatja az óvatlan olvasó. De aztán a második fejezetben, *A völgy elárasztása* (II) hangot és stílust vált Bordás. Gyorsan. Tán egy kicsit túl gyorsan is. A szavak és mondatok áradni kezdenek. Egész más költői világban vagyunk. S ahogyan egyik kritikusa írta róla, ettől a résztől a lírai és természettudományos megközelítések érdekes, bonyolult, néha már szinte nem követhető kapcsolatrendszere is tovább színezi az egyébként is folyton széttartó, nyelvileg, gondolatilag, szóképileg, tipográfiaileg is egyre összetettebb könyvet:

„Nyugtalan,
szőrös testem kikezdi a kőpaplant alattam,
Elfutok,
túl őszinte a bazaltszintű trombitás.”

„ÁJULÁSIG HAJTJA AZ IDEGEKET,
AZ ELSŐ VÍZCEPP ÉLESEN KOPPAN,
A TÖBBI HÁROM HAZUG PISLOGÁS.”

„Fém medrű patak bicskám pengéjén.
Cipzár tarthatná össze a kinyílt torzót,
hogy a testben maradjon az erdő.”

Annyi segítséget kapunk, hogy az egyre inkább elsődleges jelentéseitől megfosztott vagy azokat kiegészítő erős szavak hangulati áradása mellett töredékesen ugyan, de meg-

jelennek további autobiografikus utalások. Érezzük, hogy emlékekről szólnak a sorok, illetve emlékek földidézéséről, de az első rész még könnyen értelmezhető helyzeteit felváltja valami sokkal inkább a nyelvezetben alakot öltő, a feltáruló és elfojtott emlékekbe forduló líra. Ahogy már más recenzensek megírták, erőteljes bio- és geopoétikai elemekkel. Az biztos, hogy a természetnek, a külső és belső természettel való találkozásnak, kapcsolatnak erős motívumai jelennek meg. S nyilván az ezekhez fűződő asszociációknak is. Vadászat, őzek, ismerősen idegen tájak, barlangok, megörökölt mintás szövet, ami mély és közös múlthoz is kapcsolható, a nő érzéki alakja.

S ha a második részben már kezdünk elveszni a kötet elején ígért/remélt narratívában, akkor a kötet harmadik fejezetében, amelyik ugyanazt a címet viseli, mint az előző, csak más sorozatszámmal, végképpen le kell mondanunk a szokásos megértés, megfejtés mozanatairól. Hogy Bordás Máté tényleg így akarta-e, vagy őt magát is legyőzte a saját mátrixa, nem merném kitalálni. Mindenesetre a harmadik részben rögtön a Perzsa-öbölben találja magát az olvasó műezzinék és robbanófejek között. Aztán Szíriában, Aleppóban, Homszban, Tartúszban meg Észak-Cipruson. Újsághírekben? Álomban? Tudatalattiban? Mindenestre önreflexív elemek is helyet kapnak ebben a kavargó létező/nem létező arab világban.

„az amputált láb kulcstartón csüng.
talán marad utána egy kulcslyukba tömött rémálom
ahogy bőr gyűrődik a borda alá
és visszatérő látomás
így unalmas testpoétikai elem.”

„éjjel hörgések anakonda
az angyaltetemek közt tekereg
kibuggyan egy-egy repedésből
a bél és belőle a sár.”

„(EGY HETE AZT MONDTAM SZERELMEMNEK
HA MEGHAL HADITUDÓSÍTÓ LESZEK
PAPAGÁJOM LESZ AKI MINIMUM FELESÉG.)”

Majd a hírtévék és a sajtó világából – ha ugyan onnan – alagutakon át vonattal befutunk Szolnokra, a szerző szülővárosába. Vissza az emlékek valóságosnak tetsző mozzanataihoz.

„ciripelnek a denevérek
és a függőfolyosó ajtajában
sötétség keveredik a lift fényével”

Az utazás, vonatozás, pályaudvarok, bérházak oly ismerős közép-európai színtereibe és a mitesszerekkel érzékeny megidézett kamaszkor emlékeibe érkezünk.

A *völgy titka (III)* részben folytatódik a kamaszkori emlékezés. Bordás finoman ügyel rá, hogy összekösse a részeket. Megelőlegezve valamivel a folytatást, vagy az új rész elején felvéve az előzőben domináló emlékek fonalát. Ezúttal az utazás lesz ez a mozzanat. Most nem vonattal, hanem autóbusszal a gimnáziumba. A szkoliózis (gerincferdülés) fel-felbukkanásával az ifjúkor sérüléseit, hibáit ugyancsak megidézve. Ám a szkoliózis – a szó a szövegtesten kívül többször is megjelenik ebben a részben – egyszerűen relatívvá válik.

Ugyanis a könyv nagyjából felénél durva és sok mindent megmagyarázó sorok következnek, a 90%-os kedvezménnyel váltható bérletről és nyugdíjfolyósító hivatal utalását tényszerűen rögzítő sorokból már pontosan értjük, hogy a gerincferdülésnél sokkal erősebb sérülés érte diákként költőnket.

„apám felettem áll
kezét nyújtja
és lendületből felhúz
megölel

rúgok egyet a paplan alatt
apát felkapja egy varjú
és beviszi a martfői fák közé”

S innentől emlék az emléken temetővel, közös autós utakkal, horgászással és fájdalommal. A fejezet kettősponttal záruló befejezése tán választ ad korábbi kérdésekre, értetlenségre:

„újabb gödrök kellene
bakancsos sárban ássák családapák
kezei rücskös lapátnyelet dédelgetnek
surlódnak a fán
síneket ölelő nyál
vagonnal szétsúrolt sín pár
tisza oxigén helyett nosztalgia

kéjgázát szívom
majd felüvöltök”

Itt akár véget is érhetne a kötet. Talán erősebb lenne úgy az egész. Hiszen mindennek húsba vágó értelmezése támadna visszamenőleg is.

De van még hátra két fejezet. *A rés (V)* az előzőeknél is talányosabb, nehezebben megfejtendő. Gyaníthatóan az életrajzi emlékezés is folytatódik benne Párizsban és Pozsonyban, felidéződnek korábbi motívumok. De nem annyira személyesek, autobiografikusak, hanem már a költőileg átlényegítettekre utalók.

Az utolsó rész, *Az áradás (V)* pedig úgy tetszik, mintha már egy következő verseskötetet előlegezne, idézne meg. Hiszen „szabályos” rövid versekből tevődik össze. Mintha a jövő és múlt párhuzamával játszana. Pusztulással, elmúlással. Belehelyezkedve a nagypapa furcsa és szomorú alakjába, sivár magányába, ahogy a *Hintaszékben ébredni* című vers végződik.

„REND BEN NAGYAPA
CSAK ÁLOMBA NE DÚDOLD MAGAD,
KIFUT A VÍZ ÉS SÍPOL A KANCSÓ,
HA FELÉBREDSZ RÁ,
KARTEMPÓID LEVERIK ÉS MEGÉGETED MAGAD,
HOZZAK VALAMIT A SEBRE?”

„Idehívnád az unokáimat?”

Az utolsó előtti költemény az óceánig és a sztratoszféráig nyújtózik. A záró versben, az *Unokák*ban visszatér Vitus kutya és a gyerek, akivel elkezdődött az egész. Meg a halál, amelyik elragadja a férfiakat a családból, amikor eljön az idejük. Bordás nem tudott ellenállni a csábításnak, hogy ne zárja le valamiféle keretes szerkezettel a kötetet. De annak sem, hogy a könyv legvégére is kettőspontot tegyen.

„de a gyerek rájött, hogy Vitus kottából ugat.
Dúr lenne a természetes, de egy e-moll
Chopint tépett szét legutóbb.
Hagyja, de reflexből kiált még utána:”

Ha a még nálam is laikusabb olvasó elbizonytalanodna, belevágjon-e a talán túl nagy szellemi kalandba ezzel a verseskötetettel, csak biztatni tudom. Ide másolok három számomra kedves példát azokból a lélekig ható lírai megnyilvánulásokból, amelyekre még a szövegem elején céloztam.

„HAJNALODIK
A KIMART FÜVÖN HAZUG CSILLANÁSOK.
SUGARAK ÜLNEK A TISZTÁS VÁLLÁN.
CSILLAGOS ÁGYTAKARÓ LERÁNTVA,
DE AZ ESŐ UTÁN EGY HŰSÉGES NYÁLFOLT
FENNMARAD AZ ÉGEN.
AZ ŐZEK SZERINT A HOLD,
MEGFAKUL MAJD,
LECSOROG.”

„a tartópillér huzalja felcsap óraingaláncnak,
az oroslánok fejvesztve kopogtatókká töpörödnek.”

„fárasztó munkanap után az utasok
vörös izzadságcseppjeiket törölgetik
a naplemente üdítő szörpjében
fürdik az állomás”

Aki pedig nem akar mátrixokban bolyongani, az csak engedje, hogy elárássza őt a lírai képek föl-fölcsapó hulláma. Úgy is megáll a lábán a kötet.

SZÜCS SÁNDOR

A VILÁG TÁNCLÉPÉSEK BEN

Pál Sándor Attila: Rokonok. Magvető Kiadó, Bp., 2021

Pál Sándor Attilát eddig lírikusként ismertük, most azonban novellistaként is bemutatkozott, *Rokonok* című kötete mintegy száz oldalon tizenöt írást tartalmaz. Meghökkenítő, érdekes, hullámmzó színvonalú írások: néhány kifejezetten jól megformált novella mellett kissé gyengébbre sikerültek is bekerültek a kötetbe.

A kötet cím, *Rokonok*, nyilvánvalóan előhívja Móricz regényét, hogy azután kiderüljön, a két műnek semmi köze egymáshoz, illetve ha mindenképpen valamilyen kapcsolatot keresünk, akkor az az Alföld mint prózai tér lehet.

A *Rokonok* történetei a rendszerváltást követő években játszódnak. Igazából a kötet legfőbb erőssége ennek az időszaknak a rendkívül érzékeny bemutatása. A novellákon végighullámmzó hangulat hitelesen idézi fel az 1990-es évek kilátástalanságát, reménytelenségét, szürkeségét. Az elbeszélte események hol a hétköznapi emberek mindennapjait villantják fel, hol pedig elmozdulnak a fantasztikum vagy a groteszk irányába. A távolból mintha Karinthy és Örkény alakja sejlene fel. Az írói viszonyulás meglehetősen változatos: a távolságtartó attitűd és az azonosulás, a történet részévé válás két szélső pólusa között ingadozik. Ennek megfelelően jelen van az egyes szám harmadik és első személyű narráció is. A novellatípusok messze állnak a klasszikus szerkezetű elbeszélésektől. A hagyományos, történetelvű, esetleg metaforikus vagy retorikus alapszerkezetű novellákat hiába keressük, csak egyes elemeiket találjuk. Pál Sándor Attila egyszerűen akar elmondani valamit egy korról, amely mára múltunkká vált, de – mint ilyen – magyarázattal szolgál jelenünkre is. Elképzelhető, hogy egy szigorúbb formájú elbeszélőmód komoly többletet eredményezett volna.

De Pál Sándor Attila szereti a bonyolultabb feladványokat, s azért ilyenekből is bőségesen akad a kötetben. A korábbi kritikák is kiemelik mint legfőbb motívumot, műszervező elvet a népi táncot. És valóban, a népi tánc tematikához kötődő elbeszélések (*Béke*, *A dohányos*, *Haladás*) a kötet legjobb darabjai.

A *Béke* című novella mesteri tömörséggel vázolja egy kiskunsági település 90-es évekbeli atmoszféráját egy kocsmá történetén keresztül. A tömörítés mint elbeszéléstechnikai eszköz definíciószerű pontossággal jeleníti meg a mikrokörnyezeten át a társadalom vertikumát. A kocsmá eredetileg a Béke nevet viselte, s mint ilyen, egyértelműen a múlt, a Kádár-rendszer itt maradt relikviája. A 70-es évek dizájnja, részben legalábbis, megőrződött az új érában is, ahol a kocsmá a Székely söröző nevet kapta, valószínűsíthetően az új tulajdonosok erdélyi származása okán. A korábbi ornamentika a Nagy-Magyarország-térképpel, Székely himnusszal dúszult, hű lenyomataként a történelmi időnek. Az így összezsúfolt történetfragmentumok az értelmezési lehetőségeket erőteljesen kitérítik. Én csak a legkézenfekvőbbet említeném. A kocsmá, mint a történelem metaforája („Én túllépek e mai kocsmán, / az értelemig és tovább!” – József Attila), sűrítve mesél korunkról, az összetorlódott időről: menekülés Romániából, rendszerváltás, MIÉP, Csíksomlyó – mind-mind

hívószavak, amelyek egyéni és társadalmi szinten is komplett történelmi eseményeket konstruálhatnak. És mindezt a tulajdonosok fia, Ferike által elindított népi tánc, tánc házi események sora teszi teljessé. Elképesztően pontos láttelep. A kocsmá a tánc miatt a fiatalok kedvenc helye lesz, virágozik a hagyomány (s vele együtt a forgalom), látszólag újraéled, amit rég eltűntnek gondoltunk. Pál Sándor Attila direkt módon nem számol le az illúzióval, ehelyett egy újabb történet szálat indít, egy ismeretlen, ám mesteri módon táncoló férfit. Rövid betoldás: az idő múlásával elhal a kocsmái tánc ház (mindennapi történet, a fiatalok elmennek), vége mindennek. S egy váratlan befejezés. A narrátor, aki maga is táncos, véletlenszerűen szembesül egy felvétellel, amelyen az ismeretlen táncát látja Bogártelkén. Itt összeérnek a történet száalai, beazonosítja a táncost, s röviden közli halálának évét. A befejezés teljesen nyílttá teszi a novellát, hiszen ez egy újabb történet kezdete lehetne, Bálint József bányamérnöké.

A tematika második novellája *A dohányos*, véleményem szerint a kötet legjobb darabja. A narráció személyes jellegű, egyes szám első személyű. A műfaji besorolás nem egyszerű, lehet riport, lehet vallomás vagy mindkettő egyszerre. A narrátor, egy vidéki „matektanár” fia, belesodródott a népitánc-mozgalomba, professzionális táncos lett, a tánc lett a megélhetési forrása. Az elbeszélő nézőpontjából, belülről láthatjuk a mozgalmat, s szembesülhetünk annak üzleti jellegével. A tánc ebben a kontextusban elveszítette eredeti hivatását. Hagományosan a mindennapok része volt, megvolt a helye az emberi élet éves ciklusában. Mozgalomként „sporttá” vált, vagyis elveszítette eredeti, közösségformáló szerepét, kitűzhető címkévé vált, belesimult, bár az ellen indult, a konzumkultúrába. Az elbeszélő megdöbbentő pontossággal, lépésről lépésre tárja fel a folyamat szociológiai hátterét. Azt váránk, hogy pontot téve a folyamat végére, levonja a végső konklúziót, vagyis hogy mindennek vége, színjáték az egész, s ma már csak a pálinkáról és a csajokról szól. De nem, ez valami több: „Amikor a zenekar húzni kezdi, arra felpezseg a vér, az nem tud elmúlni. Belecsap a primás, utána csatlakozik a brácsás meg a bőgő, libabőr...” A zene és a tánc túlmutat a kor reménytelenségén, a hétköznapi szürkeségén. Ez a kultúra a mindennapok metafizikája. A novella zárlatában a kötet legszebb mondatai vannak: „Nótám? Öregapámnak volt utoljára. Nem, csak hülyéskedek, értem, mire gondolsz, persze, van. Kalotaszegi hajnali, biztosan ismered, *Arra kérem az én Jóistenemet, gyógyítsa meg az én árva szívemet, majd meggyógyít a koporsó deszkája, mikor a föld suhogva omlik rája.* Ismered? Ismered.” Minden itt van: élet halál, fájdalom, szenvedés, elmúlás, az egész élet. Tökéletes a novella.

A tánc motívumával összefüggő harmadik novella, a *Haladás*, már a fantasztikum, az utópia világába vezet. Egy elképzelt jövőben, egy elképzelt(?) diktatúrában a nemzeti hagyomány, benne a tánc is, hatalomtechnikai eszközzé válik. A mozgalom vezéralakjai az aktuális hatalom eszközeivé válnak, Zsiráf, a legtekintélyesebb vezető készségesen hajtja végre a sokszor ki sem mondott elvárásokat. (Egyén és hatalom dilemmája.) A társadalom már az informatika „igen-nem” digitális rabságában vergődik, ebbe akarják belekényszer-

ríteni a szabadságot entitásként hordozó népi táncot is. Ha emberekkel nem megy, akkor androidokkal. Ehhez persze meg kell hamisítani mindent, ami múlt, ami hagyomány, s egy központilag kitalált, soha nem létező tradíciót kell teremteni. Ebben a világban már nincs is szükség emberekre, az ember leváltható minőség. Félelmetes távlatok. Van még remény? „Beszélük azt is, hogy apró, elhanyagolt, málló vakolatú, salétromos falusi művelődési házakban, budapesti és megyeszékhelyi, kisvárosi pinchelyiségekben, itt-ott, tanyákon, csűrökben, ahol akkoriban már egy lélek sem élt vagy járt, az elsivatagosodott Alföldön erre-arra, Erdély mélyén, illegalitásban működtek még zenészekkel, prímással, brácsással, bőgőssel, netán cimbalmassal, valamilyen fúvóssal, férfi-nő párokkal, saját szórakoztatásra, szabadon, megkötések nélkül, különböző rendeket végigtáncoló, magukat jól érző, színpadra nem is gondoló, táncot élvező földalatti szerveződések.”

Még egyszer, utoljára a tánchról. A tánc az élet, a létezés és a lét metaforája. Nem itt és most, hanem ősidők óta. A keresztény apokrif irodalom gyöngyszeme a Jézus tánca, mely a teremtés misztériumát állítja középpontba. De gondolhatunk Arany Jánosra is (*Kertben*), „az élet / Egy összezsúfolt táncterem”, vagy Adyra (*Lédával a bálban*). A tánc mindenhol élet, halál, teremtés, pusztítás. Pál Sándor Attila fenti novellái ehhez a tematikához kapcsolódnak, s hol kivételes erővel, hol pedig kissé halványabban ezt a világszemléletet követik.

A kötet más tematikájú novellái közül *Az öreg*et gondolom a legjobbnak. Pattogó, szikár mondatok, naturalisztikus részletek, magány, egyedüllét, majd az egész feloldódik egy érzelmes, jó értelemben vett érzelmes befejezésben.

A záró darab, a *Rokonok*, a gyengébb darabok közül való. Utolsó elbeszélésként s címadó darabként jóval erőteljesebbnek kellene lennie. Tökéletesen közvetíti a kiüresedett világ felszínes kapcsolatrendszerét, rokonok hamis összetartozásán alapuló világát, a párbeszédei teljesen életszerűek, sőt túlságosan is azok, de mégsem az igazi. A „táncnovellák” többlete hiányzik belőle.

Összességében Pál Sándor Attila első novelláskötete ígéretes, folytatható történetei, motívumai vannak, amelyek közül néhány esetleg egy nagyobb epikai forma alapja is lehet.

SZERZŐINK

ACSAI ROLAND (Cegléd, 1975): író, költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Északi szajkó* (2020).

ANDRÉ FERENC (1992, Csíkszereda): költő, slammer, műfordító, szerkesztő, irodalomszervező.

BALÁZS IMRE JÓZSEF (Székelyudvarhely, 1976): költő, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Madárabécé* (2020).

BENEDEK SZABOLCS (Bp., 1973): író. Legutóbbi könyve: *Király!* (2021).

BORDÁS MÁTÉ (Szolnok, 1995): költő. Kötete: *egy völgy elárasztása* (2020).

CSABAI LÁSZLÓ (Nyíregyháza, 1969): író. Legutóbbi kötete: *A vidék lelke* (2019).

CSALA BERTALAN (Bp., 1983): kritikus, költő.

DARVASI LÁSZLÓ (Törökszentmiklós, 1962): író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Bolond Helga és más színdarabok* (2021).

DÉRCZY PÉTER (Bp., 1951): irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Között. Esszé Orbán Ottó költészetéről* (2016).

EGRESSY ZOLTÁN (Bp., 1967): író. Legutóbbi kötete: *Hold on* (2019).

FERDINANDY GYÖRGY (Bp., 1935): író, kritikus. Legutóbbi könyve: *Tambó* (2021).

HAÁSZ JÁNOS (Gyula, 1974): költő, író, újságíró. Legutóbbi kötete: *Mire felnövünk* (2021).

JÁNOKI-KIS VIKTÓRIA (Tiszaföldvár, 1982): író, építészmérnök. Kötete: *Átlépsz velem a víz fölött* (2021).

JENEI GYULA (Abádszalók, 1962): költő, az Eső főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Légszomj. Verebes György grafikáival* (2020).

LACKFI JÁNOS (Bp., 1971): költő, író, műfordító. Legutóbbi könyve: *Jóéjtpuszi* (2021).

LÁSZLÓ LIZA (Bp., 1997): költő.

OLÁH ANDRÁS (Hajdúnánás, 1959): költő. Legutóbbi kötete: *Fagyponat alatt* (2020).

P. NAGY ISTVÁN (Székelykeve, 1961): költő. Legutóbbi kötete: *Olvásólámpa* (2003).

PÁL SÁNDOR ATTILA (Szank, 1989): költő. Legutóbbi kötete: *Rokonok* (2021).

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író, esszéista. Legutóbbi könyve: *A vízpartot becsomagolni* (2021).

PODMANICZKY SZILÁRD (Cegléd, 1963): író, újságíró. Legutóbbi e-könyve: *A másik ember megértésének diadala* (2020).

RÉKAI ANETT (Bp., 1999): költő. Az ELTE BTK skandinavisztika szakának hallgatója.

SÁNTA MIRIÁM (1993, Kolozsvár): költő, író, műfordító. Kötete: *Hétfőn meghalsz* (2019).

SZARKA KLÁRA (Bp., 1955): újságíró, kritikus, fotográfiai szakíró. Legutóbbi könyve: *Előhívott emlékeim, Chochol Károly* (2015).

SZÉLESI SÁNDOR (Bp., 1969): író, forgatókönyvíró. Legutóbbi regénye: *A szellemtáltos legendája* (2019).

SZŐCS GÉZA (Marosvásárhely, 1953 – Bp., 2020): költő.

SZÚCS SÁNDOR (Szolnok, 1966): kritikus, a szolnoki Verseggy-gimnázium tanára.

TOLVAJ ZOLTÁN (Bp., 1978): költő, író, műfordító. Legutóbbi verseskötete: *Fantomiker* (2016).

TOROCZKAY ANDRÁS (Bp., 1981): író, újságíró, kritikus. Legutóbbi kötete: *Boldog emberek* (2021).

TURCZI ISTVÁN (Tata, 1957): költő, műfordító, drámaíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Marokkóban a beteg párnya alá mindig tesznek tört* (2020).

ULRICH GÁBOR (Bp., 1967): mozgókép-művész, képzőművész.

VASS TIBOR (Miskolc, 1968): költő, képzőművész, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Két sem közt* (2020).

VIDÉKI PÉTER (Szolnok, 1973): kritikus, tanár, drámatanár.

ZÁVADA PÁL (Tótkomlós, 1954): író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Wanderer* (2020).

AZ ESŐ MEGJELÉNÉSÉT
TÁMOGATJA:

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap

SZOLNOK MEGYEI JOGÚ VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

500 FT

